

VALMIERAS
TEĀTRIS

Ott Kilusk

Cosmopolitan

Lavastaja ja dramaturg Andres Noormets

Tartu 2024
Euroopa kultuuripealinn

A.LeCoq
Joogipartner

Delfi
Meediapartner

Ott Kilusk

Cosmopolitan

Esietendus 14. septembril 2024 Ugala teatri suures saalis
ja 4. oktoobril Valmiera teatris

LAVASTAJA JA
DRAMATURG
Andres Noormets

TÕLKIJAD
Jaanus Johanson,
Alden Kirss
ja **Oleg Titov**

KUNSTNIK
Valters Kristbergs

KOSTÜÜMIKUNSTNIKUD
Maarja Viiding
ja **Ilze Vītoliņa**

MUUSIKALINE
KUJUNDAJA
Peeter Konovalov
ja **Andres Noormets**

VIDEOKUNSTNIK
Taavi Varm

VALGUSKUJUNDAJA
Lauris Johansons

INSPIITSIENT
Gerda Sülle

VALGUSMEISTER
Villu Konrad

HELIMEISTER
Harlet Orasmaa

VIDEOMEISTER
Margo Siimon

SUBTIITRID
Margo Siimon
või **Oskar Ilves**

GRIMEERIJAD
Merle Liinsoo
ja **Merle Saluveer**

KOSTÜMEERIJA
Annika Mänd

LAVAMEISTER
Kristjan Rohtla

LOOMINGULINE JUHT
Liis Aedmaa

TEATRIJUHT
Garmen Tabor

Osades

ANDREW **Alden Kirss**

LAIMA **Klinta Reinholde ***

AUGUST **Martin Mill**

INDREK **Aarne Soro**

SPODRA **Ieva Puķe ***

LINDA **Terje Pennie**

RAIMONDS **Krišjānis Salmiņš ***

JĀNIS **Jaanus Johanson ***

REINIS **Eduards Johansons ***

GERMAN **Oleg Titov**

* Valmiera teater

Vastab autor Ott Kilusk

Foto: Priit Loog

Ott Kilusk (1975) on kirjanik ja dramaturg. Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liidu liige. Lõpetanud Viljandi Kultuuriakadeemias raamatukogunduse (1997), Tartu Ülikooli kirjanduse ja kultuuriteaduste instituudi bakalaureuse- (2009) ja eesti kirjanduse eriala magistriõppe (2013). Töötanud Ugala teatris (1994–1999) ja Vanemuise teatris lavameistrina (2005–2009). Samuti Vanemuises inspiitsiendina (2009–2014) ja Pärnu Vabakoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajana (2014–2019). Aastast 2019 töötab Endla teatris dramaturgina.

Kirjutanud proosat („Veidrikud ja võpatused“, 2012), avaldanud luulet („Oktoobrikuine tuuker“, 2010, „Elajas ja videvikumadu“, 2018). Samuti mitmeid näidendeid, dramatiseeringuid, filmistsenaariume („Eesti matus“, 2021, „Kuulsuse narrid“, 2023). Näidendiga „Kirvetüü“ võitnud Eesti Teatri Agentuuri näidendivõistluse (2017), pälvinud Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali aastapreemia näitekirjanduse kategoorias (2020) ja Eesti teatri algupärase dramaturgia auhinna (2021).

„Nali on vaataja silmades“

Ott Kiluskit küsitles dramaturg Tõnis Parksepp

Sinu oskust luua karaktereid, jutustada lihtsate inimeste lihtsast elust oli märgata juba korduvalt auhinnatud näidendis „Kirvetüü“, mille tegevus toimub 1990ndate alguses ühes Setumaa külas ja näitab, kuidas ka pealtnäha kõrvalised juhtumised võivad olla elumuutvalt kaalukad. Millised karakterid ja lood Sind näitekirjanduses enim paeluvad?

Jah, see meie elu on nagu peenike niit, mis jookseb läbi hirmilaia võimaluste põllu. Vahel juhime seda ise, vahel mõni väline sündmus. Kõige rohkem vist huvitabki see kulgemine, arusaamine, et kõrvalisi sündmusi pole olemas. Kõik kunagi öeldu ja tehtu saadab meid lõpuni ja seda maha ei raputa. Eks need karakteridki muutuvad huvitavaks just siis, kui seisavad eluliste valikute ees või kui minevik nad kätte saab.

Sarnaselt „Kirvetüügale“ on ka „Cosmopolitanis“ tähtis osa minevikusündmustel, kuid erinevalt 1990ndate trööstitusest kohtuvad nüüd tänapäeva Läti väikeasulas muuhulgas kosmopoliit, endine balletiartist ja tehisaru. Millest räägib „Cosmopolitan“? Kas praegune maailm on võrreldes varasemaga kuidagi vähem päris? Või inimloomus nii lihtsalt ei muutu, isegi kui tehnilised võimalused ja heaolu arenevad edasi?

„Cosmopolitan“ räägib eestlaste ja lätlaste kõrvuti eksisteerimise paradoksides. Me oleme väga erineva keele ja kultuuriga rahvad, kes on sajandeid külg külje kõrval elanud ja üksteise tegemisi justkui ignoreerinud. Kui kirjutamise ajal Lätimaa kohta

uurisin, leidsin mõndagi imestamisväärsset, millest üht-teist ka näidendisse torkasin. Kirjutamine ise oli väga põnev protsess, sest kohtusime korduvalt lätlastega, purssisime inglise keelt ja arutlesime kahe rahvuse erinevuste ja sarnasuste üle. Õnneks on Valmiera teatris Jaanus Johanson – mees, kes on nii eestlane kui ka lätlane, oskab mõlemaid keeli ja sestap oli suuresti tema teene, et kohmetusest üle saime ja läti näitlejatega sõbrunesime. Näidendi teemad sündisidki suuresti tänu neile kohtumistele. Kuna arutlesime palju ka kaasaegse tehnokraatliku maailma üle, tuli sisse tehisaru teema. Meie loos toob tehisaru tegelasteni kauged esivanemad, kellel selles loos paljugi sekka öelda on. Et saada kõrvalpilku, sündisid sellised tegelased nagu kosmopoliit New Yorgist ja balletiartist Venemaalt. Eks ikka sellepärast ka, et rohkem segadust tekiks ja lõbusam oleks.

„Cosmopolitani“ tegevus toimub tõepoolest kaasaegses maailmas, kus tehisaru sekkumine igapäevaellu on ehmatavalt loomulik ja virtuaalne keskkond omab reaalsega võrdset kaalu. Mõlemad lõpuni kontrollimatud ja ohtlikudki. Kas maailm oli vanasti, see tähendab enne nutindust või interneti, rohkem päris? Usun, et mitte. Pärismaailmast kujutusmaailma põgenemiseks kasutati teisi teid. Praegu on lihtsalt nende kahe maailma paralleelne eksisteerimine nii loomulik, et need võivad omavahel sassi minna. Aga lõppkokkuvõttes arvan,

et inimloomus muutub, kui üldse, siis nii aeglaselt, et seda läbi ajaloo isegi ei taju. Ikka maadleme seitsme surmapatuga ega õpi inimajaloo varasemast kogemusest.

Andrejs Pumpursi läti rahvuseeposes „Lāčplēsis“ on seik, kuidas eesti hiid Kalevipoeg läheb läti sangariga karvupidi kokku, kaotab võitluse ja palub andeks. Pärast leppimist lubavad kaks kangelast meie rahvaste vahele igavest sõprust. Mida oled „Cosmopolitani“ kirjutamisprotsess eestlaste ja lätlaste kohta tähele pannud? Oleme omavahel rohkem sarnased või erinevad?

Otsustasime koos lätlastega, et lätlased on muidu täpselt nagu eestlased, ainult selle vahega, et nad on lätlased. Ei hakka seda arvamust muutma, sest sellest sai kogu trupi ühine seisukoht.

Kõikides Sinu tekstides on tähtis roll huumoril. Oled ise parafraseerinud Mark Twaini ja teistegi poolt kuulsaks tehtud ütlust, kuidas parem on olla vait ja lasta ennast rumalaks pidada, kui avada suu ja hajutada igasugune kahtlus. Kes või mis teeb Sulle endale nalja? Ja milline inimlik rumalus muutuks ilma huumoriprismata kiirelt väljakannatamatuks?

Täpselt samamoodi, nagu kõik siin maailmas on ilus, kole või kurb, on see ka naljakas. Nali on vaataja silmades. Kusagil inimeseks olemise paratamatuses. Mida suuremas jamas on tegelased, seda naljakamaks nad muutuvad. Ega ilmaegu ei tekkinud komöödia tragöödiast. Et miski saaks olla naljakas, peab miski muu olema väga kurb. Kõige väljakannatatum inimlik omadus on iseendast vaimustuses olemine, enda pidamine targemaks ja ilusamaks kui teised ja mis kõik veel... Õnneks on maailmakirjanduses lõputu hulk näiteid, kui naljakas see kõrvalt võib paista. Muidu tõesti ei kannataks välja.

Paljud ilmselt ei tea, et oled peale ilu- ja näitekirjanduse kirjutanud veel põhi- kooli kirjandusõpikuid. Tekstinäidetes on märgata paljusust: eesti ja maailmakirjanduse varasema traditsiooniga on kõrvuti tänapäeva hittsarjad ja filmid. Mida võiksid õpilased osata Su õpikutes märgata? Milleks üldse lugeda ja mida kirjandus inimeseks olemise kohta meile õpetab? Jah, mulle meeldib otsida kõikjalt jälgi kirjandusest. Selline valik on tingitud soovist panna õpilasi märkama kirjandust seal, kuhu varasemates õpikutes pole ehk nii palju osutatud. Sarjad, filmid, popkultuur, laulusõnad, suvaline tekst seal – see kõik on kirjandus, kõnetab õpilasi ja avab võimalused vestlusteks, arutlusteks ja liigitamiseks. Kirjanduse õppimise mõte on saada paremaks ja avatumaks inimeseks. Kirjandusega tegelemine aitab ületada eelarvamusi ja süvendada empaatiat.

Oled öelnud, et igasugune tunnustus kulub eneses kahtlevale loomeinimesele marjaks ära. Keda Sina tänapäeva eesti või näiteks läti (näite)kirjandusest oskaksid esile tõsta?

Sellele küsimusele saab vastata mitut moodi: võib luua pikki nimekirju, kiita ühte ja laita teist, aga jätan selle kõik tegemata. Seda enam, et läti kirjanikke oskaksin võrreldes eesti omadega palju vähem loetleda ja see poleks ilus.

Sellest ajast kui ise kirjutamisega tegelen, tahan üldse üha vähem teiste tegemiste kohta miskit negatiivset öelda, kritiseerida, sest mõistan seda valu ja kripeldust, läbi mille see kõik tuleb. Elan kaasa kõigile dramaturgidele, näitekirjanikele ja muidu kirjanikele, kelle loomingut teatris vaatan või raamatust loen. Ja kui ma vahel millestki aru ei saa, miski tüütuna tundub või muidu kõrvust mööda kipub minema, katsun selles ikka ennast süüdistada. Kümme aastat tagasi see nii ei olnud.

Kalapuis¹ mäenõlval istus, näljas kinnitas keha,
 osmiku rainud oli tervetest palkidest sinna.
 Söödud mullikas juba ja põrsast praadis veel lõkkel.
 Koletu nui seisis kõrval, seina najale pandud,
 oli see pahklikust palgist, veskikivigi otsas.
 Silmates Lāčplēsisist tulemas, haaras hiiglane nui,
 keerutas pea ümber hooga nõnda, et tuulispask tõusis,
 Lāčplēsisist irvitas, küsis, kas ema tal luba on andnud
 minna nii noorena surma. Lāčplēsis vastuseks ütles:
 tulnud on aeg, kus hiid ei enam maailma kõlba,
 seepärast tahab ta hiiu saata Pakoli riiki.
 Talle vastuseks virutas raske nuiaga teine,
 sangari jalgade vahelt lõi ta minema ratsu.
 Hobune nuiaga lendasid sohu, Lāčplēsis aga
 jalule hüppas, mõõga siis haaras ja hiiule sähvas
 puusa pihta nõnda, et hiiglane pikali kukkus.
 Kukkudes haaras ta lähedal kasvavast pedakast kinni,
 kiskus selle juurtega välja ning rinnale tõmbas.
 Lāčplēsis hiiul tõusta ei lasknud, vibutas mõõka,
 tahtis pea raiuda hiiglasel otsast, kuid Kalapuis hüüdis:
 „Oota, vägimees, luba, et sinuga surma eel räägin.
 Küllap sa, vägimees noor ja võitmatu, Karukõrv oled?
 Hoiatas ema mind, et kui kord Daugava kallastelt tuleb
 Karukõrv, sangar, kes ainuke paras vastane mulle,
 häda siis ootab siin rahvaid, sest meri oksendab välja
 koletuid elukaid, raudsed kel kehad ja täitmatu isu,
 neelavad kõik nad – rahvad ja elajad, maa ja ka vilja!
 Leppigem ära, mõistlik ei oleks sellisel ajal
 teineteist tappa ning rahvad jätta metslaste küüsi.
 Tootan sinule, vägimees noor, et kohe siit lahkun,
 tootan ka pidada siitpeale ikka igavest rahu
 eestlaste, lätlaste vahel. Aga me merd ja me saari
 alati kaitsen, seni kui elan, kuskilt ei pääse
 võõrad me pinnale, kuni kord surres Sundi ma vajun.“
 Lāčplēsis kärmesti hiiglasel aitas jalule tõusta,
 käe talle ulatas, üteldes: „Olgu jäädavalt rahu!
 Läki nüüd kohe mõlemaid rahvaid taplusest hoidma,
 kes seal lagedal teineteist juba hakkavad lööma.
 Sõda see viimaseks jäägu lätlaste, eestlaste vahel.“

(Andrejs Pumpurs „Lāčplēsis“. Tõlkinud Vladimir
 Beekman ja Karl Aben. Eesti raamat 1973, lk 50–51)

¹ Lätipärane variant Kalevipojast.

Valmiera teater

Valmiera on üks vanimaid Läti linnu, mis asub 110 km kaugusel Riiast. Suuruselt on see kaheksas linn, kus elab umbes 24 000 asukat. 1923. aastal loodud teater on ainus kutseline teater kogu piirkonnas ja linna tähtsaim kultuurikeskus, mis meelitab publikut tervest Lätist. Teatri repertuaar põhineb maailmakirjanduse ja läti klassikal ning kaasaegsetel algupäranditel, jättes ruumi eksperimenteerimisele ja kaasaegsetele teatrivormidele. Viimased kolm hooaega on riiklikel teatriauhindadel Valmiera teater enim nomineeritud Läti teater.

Kahe teatri sõprusel on pikk ajalugu alates 1953. aastast. Kõige tihedam koostöö jäi eelmise sajandi seitsmekümendatesse aastatesse. 1972. aastal külastas Valmiera teater Ugalat Anna Brigadere näidendiga „Naiste sõda saatanaga“ Pēteris Lūcise lavastuses. Külalisetendusele järgnes 1974. aastal Lūcise samanimeline lavastus juba Ugala teatris. Ja kaks aastat hiljem, 1976. aastal jõudis koostöös lavale Vilis Lācise „Kaluri poeg“. Kuid kohtumised kahe teatri vahel on olnud viljakad ka teistel põhjustel – 1972. aasta etendusele järgnenud peo tulemusena abiellus üks Ugala teatri näitlejanna Valmiera näitlejaga.

**Valmiera
trupp****Jaanus
Johanson**

Sündinud 19. aprillil 1956 Riias.

Pärast 1978. aastal Läti Riikliku Konservatooriumi teatriteaduskonna lõpetamist Valmiera teatri näitleja. Tal on kolm poega ja viis lapselast (kolm tüdrukut ja kaks poissi). Teda iseloomustab väsimatu erksus. Ta on valmis tagajärgedele mõtlemata kõigiga vaidlema ja enda põhimõtete eest võitlema. Kui paljud lätlased seisaksid paigal, siis tema kuumaverelise eestlasena on valmis oma seisukohta lõpuni kaitsma. Vabal ajal tõlgib ta eesti keelest läti keelde ja vastupidi. Ta on elegantne kirjeldaja, kelle miimika aitab täiuslikult esitada nii dramaatilisi kui ka koomilisi rolle – olenemata antud ülesande suurusest.

Läti Vabariik autasustas 2017. aastal Jaanus Johansonit Kolme Tähe V klassi ordeniga.

**Eduards
Johansons**

Sündinud 30. juulil 1991 Valmieras.

Lõpetas 2015. aastal Läti Kultuuriakadeemia draamanäitleja eriala. Pärast lõpetamist asus tööle Valmiera teatrisse. Eduards on Valmiera teatri näitleja Jaanus Johansonit kolmest pojast noorim. Alates 8. eluaastast tänaseni on ta osalenud skaudilaagrites, mis õpetasid talle praktilist meelt. Juba õpingute ajal suutis Eduards luua väga eriilmelisi rolle. Võib öelda, et ta on näitleja, kes räägib aktiivselt kaasa enda rollide loomisprotsessis.

Ieva Puķe

Sündinud 1. detsembril 1975. Päril näitlejanna Svetlana Blesa ja laulja Ādolf Puķesi perekonnast. Lõpetanud Läti Kultuuriakadeemia audio-visuaal- ja teatrikunsti osakonna Juris Rijnieksi näitlejakursuse. Alates 1997. aastast on Ieva olnud Valmiera teatri näitleja ja loonud edukaid rolle väga erinevates žanrites. Ieva rolle iseloomustab absoluutne professionaalsus: täielik keskendumine ja rolli sukeldumine, kuid samal ajal võime vaadata oma tööd kõrvalt. Tööalaselt on ta usaldusväärne partner, kelle ümber koondub kogu lavaline tegevus.

Klinta Reinholde

Sündinud 28. augustil 1994 Dobelēs. Pärast Läti Kultuuriakadeemia draamanäitleja eriala lõpetamist 2017. aastal sai temast Valmiera teatri näitleja. Täiendanud end Tšehhis Janáčeki-nimelises Muusika- ja Etenduskunstide Akadeemias. Muinasjuttudes kirjutatakse: habras ja sihvakas nagu väänlev pajuoks. Suured tumedad silmad, millest välgub sügavus ja hellus. Temas kohtub huvitav duaalsus – mänguline kergus ja läbi mõeldud täpsus.

Krišjānis Salmiņš

Sündinud 21. novembril 1971 Saldūses. Krišjānis õppis Läti Ülikooli ajaloo- ja filosoofiateaduskonnas (1989–1991), lõpetas Läti Kultuuriakadeemia audio-visuaal- ja teatrikunsti osakonna Juris Rijnieksi näitlejakursuse. Alates 1997. aastast on ta olnud Valmiera teatri näitleja. Krišjānise tegelased vaatavad elu targa mehe skeptitsismi ja kaugusega, lubades vaid aimata irooniatagust draamat (tal on liiga hea huumorimeel, et kutsuda midagi ainult tragöödiaks).

Vastab Jaanus Johanson

„Nad jäävad vaikima“

*Jaanus Johanson*i küsitles Valmiera teatri kirjandusala nõunik Undine Adamaite

Mis tunne on olla aastakümneid Läti peamine eestlane? Kas Sa tunned teatud vastutust, et kõiki eestlasi võidakse hinnata Sinu järgi?

Ma ei lase end vastutusest segada, kuid minu jaoks on selles teatavat uhkust.

Ma ei tunne, et peaksin käituma kuidagi eriti viisakalt, ei, ei, see pole eesmärk (*naerab*).

Kas esimesed kohtumised eesti lavastusmeeskonnaga olid pühendatud eestlaste ja lätlaste paradoksaalsele koosseksisteerimisele, meie ühisosale ja erinevustele?

Esimesed kohtumised olid pühendatud aruteludele, kuidas uuendada meie sõprust Ugala teatriga. Valmiera teatri direktor Evita Ašeradenal oli juba kuus aastat tagasi idee teha üheskoos lavastust. Kõikide takistuste ja koroonakiuste olemise jõudnud Tartu 2024 programmi. Pikk, aga produktiivne teekond. Algidee oli teha lugu, kuidas eestlane

abiellub lätlannaga, kuid see oli mõnevõrra banaalne mõte rahvarõivastega – rohkem nagu esitlus. Ma olen õnnelik, et lavastaja ja autor tulid välja uue ideega. Mul on tunne, et see on nüüd palju sügavam ja inspireerivam.

Mis on Sinu arvates lavastuse sõnum?

Eks seda hindab publik. Peamiseks sõnumiks on see, et me oleme säilitanud oma juured. Lavastuse pealkiri „Cosmopolitan“ on omamoodi iroonia, kuhu on liikumas meie maailm.

Näitekirjanduses laiemalt ja ka Ott Kiluski näidendis on tõusnud esile inimese ja tehisarv suhestumise teema. Sina kuulud seevastu põlvkonda, kes isegi internetiga puutus kokku pärast kolmekümnendaid eluaastaid. Oled Sa rohkem intrigeeritud ja elevil või segaduses ja hirmul tehisingitektü arengutest?

Tehisintellekt mõjutab praegu meid kõiki. Tihti ei pea näitlejad enam filme dubleerima, seda tehakse programmiga – tehisintellektiga. Mina ei ole tehnoloogiaga sina peal. Nutitelefon on mul olnud ainult kolm aastat. Ma mõistan ja oskan kasutada arvutit. Tuleb aga tunnistada, et ma pole veel tehisaruni kasvanud. Idee, et meie esivanemaid on võimalik mingil viisil modelleerida, on mu meelest huvitav. Me oleme koos näinud paljut. Ka interneti saabumine hirmutas. Nüüd toimime üheskoos ja tunneme end hästi, eks? (*naerab*). Harjume esmalt ka tehisintellektiga, et siis koos elada.

Eestlastele on absurdiesthetika väga loomumane, see on tajutav nii Ott Kiluski näidendis kui ka Andres Noormetsa lavastuses. Tõlkija ja koostaja Guntars Godiņš on enne kogumiku „Sürrealism eesti luules“ ilmumist ühes intervjuus (Ism. lv, 19.10.2023) öelnud, et „sürreaalset mõtlemist leidub eestlastel juba iidsetes rahvalauludes“. Mida Sa sellest arvad?

Ma ei tunneta seda sürrealismina, vaid pigem fantastilise realismina. Seal on ka absurdi. Suurepärane autor on Andrus Kivirähk, kes arendab süžeeliine küll mitmesse suunda, kuid jääb samal ajal sügavalt realistlikuks. Ilukirjanduse elemendid paljastuvad tema töödes usumatult ja hämmastavalt. Näiteks „Eesti matuses“, kus on surnud tüdruk või „Romeos ja Julias“, kus karjane armub lambasse.

Mida tähendab näitlejale absurdi-draamas mängimine? Kuidas leida õiget võttestikku?

Ma kuulun põlvkonda, keda kasvatati realismi vaimus. Isegi kui ma mängin absurdi, on minu lavalise tegevuse

eesmärk õigustada minu eksistentsi. Igas žanris ja igal moel tuleb näitlejal mõista, miks ta on laval ja mida ta tahab öelda. See on olulisim. Žanriotsingud vahel õigustavad end ja siis jälle mitte. Õnneks ma ei ole veel väsinud otsimast näitlemise väljundit ootamatutest žanritest. Ma olen õnnelik, kui on selline võimalus.

Mida tähendab töötada koos oma poja Eduards Johansonsiga? Ka lavastuses olete isa ja poeg – Jānis ja Reinis.

Näidend on kirjutatud justnimelt konkreetseid näitlejaid silmas pidades. Ma ei mäleta, millal ma oleks nii palju eesti keeles rääkinud kui siin laval. Ma olen kasutanud rollides eesti keelt, kuid siin on terve roll eesti keeles.

Kas suhtud oma poega nagu igasse teise kolleegi? Ilma ebamugavust tundmata?

Aii... Pigem on oluline hoida keel hammaste taga ja mitte väga manitseda. Tema kaudu näen ma rohkem enda vigu. Eduards kordab täpselt samu asju. Tuleb hoida ennast tagasi ja mõista, et ta oskab ja kasvab ise. Ma ei usu, et kritiseerimine või etteheited võivad viia millegi heani. Ma olen paar korda midagi kergelt öelnud. Me olime vennad Varis Brasla lavastuses „Armastuse tahe“. Seega pole see täiesti uus kogemus, kuid isa ja poega mängime esimest korda.

Alles hiljuti austasime Balti keti vägivallatut vastupanuaktsiooni. Kuidas Sa 35 aastat tagasi oskasid valida, kummale poolele jääda – Läti või Eesti?

See ei olnud valik. Ma olin Valmiera rajooni Rahvarinde juhatuses. Minu vastutusalaks oli lõik Valmiera linna

piirist Cēsise piirini. Tollal oli suurimaks peavaluks organiseerida suur hulk busse niiviisi, et nad jaotuks distantssi peale ühtlaselt. Me organiseerisime seda kahekesi ühe masinaga.

Ja ilma mobiiltelefonideta!

Jah. Käin tavaliselt Unguri piiripunktis mälestusüritustel tõlkimas. Seal ma õppisin Daiņa Īvāna kõnest, et Eestis koordineeriti Balti ketti raadio kaudu. Meil oli keelatud seda teha.

Kui lubada endale „Cosmopolitani“ fantaasiat, siis millise surnud inimesega Sa tahaksid rääkida?

Ma räägiksin kõigepealt enda vanematega, ema ja isaga, kellelt ma ei küsinud kõike, mida võinuks. Elu jooksul me ei väärtusta piisavalt seda, mida peaksime eelkäijatelt õppima. Midagi on küll üles kirjutatud. Nad said mu üsna hilja. Vanemad olid läbinud Esimese Maailmasõja, Kārlis Ulmanise ajal olid nad juba eneseteadlikus eas. See on suur kogemus, mille kohta jäid mul neile küsimused esitamata.

Kuidas on nende nimed?

Elmārs ja Milda. Alles hiljuti, uurides vanu pabereid, avastasin ma, et mu emal oli ka teine nimi, millest mul polnud varem aimugi – Milda Mary.

Kumb alustab lifti kinni jäädes võõraga esimesena vestlust – eestlane või lätlane?

Mulle tundub, et nad jäävad vaikima, kuni tuleb kolmas. Nad ei räägi sõnakestki, kuni tuleb liftitehnik (*naerab*).

Homunkulusest tehisintellektini

Keskajast pärineb uskumus, et alkeemia abil on võimalik luua inimese pisike koopia nimega homunkulus (ladina keeles „väikene inimene“). Õpetuste järgi tuli omavahel segada mineraale ja orgaanilist materjali (veri, sperma, sõnnik jms), et valmistada teadvuse ja loomisvõimega olend. Inimese soovile saada jumalasar-naseks lisasid hoogu 19. sajandi arengud elektrinähtuste mõistmises. Kuna elekter mõjus maagilisena,

tehti sellega avalikke katseid surnud loomade peal. Sealt edasi oli loomuliikuks arenguks inimeste tahe luua elutust mateerist elu. Selle tungi markantseim näide on Mary Shelley „Frankenstein ehk Moodne Prometheus“ (1818), kus nime tegelasest arst loob meditsiinieksperimendi käigus surnute kehaosadest uue, teadvusega olendi. Püüdlus ületada inimkogemuse piire on tsivilisatsiooniga väga pikalt kaasas käinud.

20. sajandi keskpaigas tõstatas Alan Turing hüpoteesi, kas inimene suudab usaldusväärselt eristada inimese ja masina tekstilisi vastuseid, kui viimane on pandud inimese-sarnaseid vastuseid genereerima. Kuigi seda katset on hiljem kritiseeritud, näitas see, kuidas matemaatilise deduktsiooni abil on võimalik imiteerida inimkäitumist niimoodi, et see ei pruugi olla kõrvaltvaataja jaoks päris inimesest eristatav. Sarnasele ideele toetusid 1956. aasta suvel Dartmouthi kolledži töötoas osalenud teadlased, kes testisid väidet, et õppimisprotsessi on võimalik kirjeldada nii detailselt, et seda saab simuleerida masinaga. Antud mõtet toetasid arengud neuroloogias, kus avastati, et aju on neuronite võrk, mida mööda liigub elektriimpulss. Siit ei olnud enam kaugel kontseptsioon arendada välja inimajuga samaväärne elektrooniline mõistus. Masinõppe võimalusi demonstreeris esimesena Arthur Samueli kabe-programm 1959. aastast. Programm püüdis arvutimälu piiratud tingimustes mõõta laua statistilisi andmeid (kabenuppude arv, kubes olevate nuppude arv jne), et teha kõige optimaalsem käik, mis võidu tõenäosust tõstaks. Andmemahu võimekuse suurenedes suutis programm ka nähtud mänguseisud ja nende lõpptulemused salvestada, mistõttu tema valikud paranesid. Sarnased arengud panid sajandi keskpaigas teadlasi uskuma, et masinad on võimelised ühe inim-põlve jooksul üle võtma inimese funktsioone, ent paraku kiiret

läbimurret ei järgnenud.

Suurem avalikkuse tähelepanu pälvinud edusamm oli Deep Blues' maleprogramm, mis võitis 11. mail 1997. aastal valitsevat maailma-meistrit Garri Kasparovit. 2005. aastal suutis Stanfordi robot sõita iseseisvalt üle 200 km mööda tundmatut kõrbeteed jne. Need ja paljud teised analoogsed edusammud tegi 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi alguses võimalikuks arvutite võimsuse hüppeline tõus. See tähendas, et tehisaru arengu senine takistus ehk töödeldavad andmekogud muutusid mitme suurusjärgu võrra mahukamaks.

Interneti plahvatusliku kasvuga on kaasnenum masinõppeprogrammide juurdepääs miljarditele lehekülgedele tekstile ja piltidele. Tehisintellekti pöörane edu viimasel viiel aastal rajaneb programmidel, nagu ChatGPT (2022), mille peamine eesmärk on mudeldada inimkäitumisele sarnaste tunnustega (loovus, arutlusvõime, tähelepanelikkus jms) suuri keelekorpusi. Seetõttu oleme olukorras, kus küll mitme funktsiooniga autonoomseid koristusroboteid veel ei eksisteeri või nende tootmine on liiga kallis, aga laialdaselt on kättesaadavad programmid, mis suudavad luua pilte, videoid, jooniseid, kirjutada laule, luuletusi, esseesid jms. Mida rohkem inimesi neid lahendusi kasutab ja neile andmeid (küsimusi) sisestab, seda oskuslikumaks programm muutub. Selle kõrval ongi tekkinud aina rohkem hääli teadlaste hulgas, kes hoiatavad tehisintellekti ohtude eest, kuigi arengut enam tagasi ei pööra.

LAVASTUSALA JUHT
Siim Saarsen

KOSTÜÜMIALA JUHT
Lily Kraav

GRIMMIALA JUHT
Merle Liinsoo

TEHNIKAJUHT
Margo Siimon

LAVATEHNILINE JUHT
Andre Kõiv

KUNSTNIKUD-DEKORAATORID
Taimi Põlme ja Eve Komissarov

KOSTÜÜMIMEISTRID
Lily Kraav, Viive Tõlpus ja Irma Orpana

PUUTÖÖMEISTRID
Peeter Raska ja Riho Otsma

TRUPIJUHT
Karl Kena

DRAMATURG
Tõnis Parksepp

MUUSIKAJUHT
Peeter Kononov

KAVALEHE KOOSTASID
**Tõnis Parksepp, Andres Noormets,
Marta Cekule ja Undine Adamaite.**

KAVALEHE KEELETOIMETAJA
Anu Nurk

KAVALEHE FOTOD TEGI
Elena Aulis ja Margo Siimon

KAVALEHE JA PLAKATI KUJUNDAS
Kärt Rumvolt

METALLITÖÖDE
MEISTER
Jüri Ignatenko

FINANTSJUHT
Helle Konts

HALDUSJUHT
Kaido Kivipõld

TEENINDUSJUHT
Marii Ingrid Saaremäe

PERSONALIJUHT
Eve Põldsaar

TURUNDUS- JA AVALIKE
SUHETE JUHT
Annika Vihmann

KORRALDUSJUHT
Elena Aulis

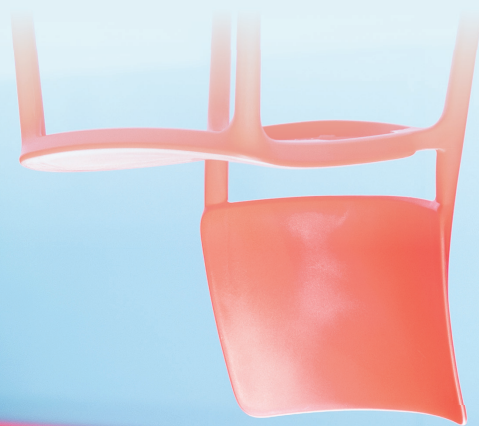
MÜÜGIJUHT
Mari Hubel

TRUPP JA TEATER TÄNAVAD
Rozell

UGALA TEATRIT TOETAVAD
**Kultuuriministeerium,
Eesti Etendusasetuste Liit,
Viljandi linn, Prike, Puidukoda,
MyFitness ja Viljandi Veevärk**

Ļpaš paldies Janusam Johansonam par
atsaucību un nerimstošu pretimnākšanu barjeras
pārvarēšanā starp abiem teātriem.

Finansālie atbilstītāji / Rahalised toetajad

VĀLMIERA

Sadarbības partneri / Koostööpartnerid

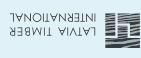
A K U S T I K A

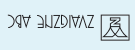
BIODERMA
LABORATOIRE DERMATOLOGIQUE

kekss

mar'tasstory.lv
Sense Creators

KRIMDĒRS

Ziemeļlatvija

LRĒTV

Liesma

Informātie atbilstītāji / Informativised toetajad

Plasāku publicēti! Ieguva *Deep Blue* šaha programmas veiksmi, kas 1997. gada 11. maijā uzveica tā laika pasaules čempionu Gariju Kasparovu. 2005. gadā Stenfordas robots jau autonomi spēja nobraukt vairāk kā 200 kilometrus pa tukšnesi. Šie un daudzi citi veiksmīgi soli bija iespējami, pateicoties datortehnoloģiju straujajai attīstībai 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā. Tas nozīmēja, ka mākslīgā intelekta attīstības līdzsinejais šķērslis - apstrādājamo datu apjoms daudzkārtīgi palielinājās. Internetā strauja attīstība ir palielinājusi pieeju miljardiem informācijas avotu un attēlu. Mākslīgā intelekta panākumi pēdējos piecos gados balstās uz tādām programmām, kā *ChatGPT* (2022), kuru galvenais mērķis ir modelēt cilvēka rīcību līdzīgas iezīmes (radošums, spriestspēja, uzmanība un tml.) dažādu valodu spētrā. Esam situācijā, kur autonomi roboti ar cilvēkam līdzīgām funkcijām vēl neeksistē vai to ražošana ir pārāk dārga, bet plaši ir pieejamas programmas, kas var radīt attēlus, video, zīmējumus, rakstīt dziesmas, dzēļojus, esejas un tml. Jo vairāk cilvēki šos risinājumus izmanto un ievada tajos datus (ļautājumus), jo prasmīgāka tā paliek. Zinātnieku vidū izskan aizvien vairāk bažu, kas brīdina par mākslīgā intelekta apdraudējumiem, tomēr attīstību vairis pagriežt atpakaļ nevar, bet, iespējams, šis ir pēdējais brīdis, lai šis attīstības virziens ierobežotu.

20. gadsimta vidū Alans Tjūrings izvirzīja hipotēzi, vai cilvēks var ieviest cilvēka uzvedību tā, ka to var neatšķirt no reāla cilvēka darbības. Līdzīgu ideju pētija zinātnieki, kas 1956. gada vasarā piedalījās Dartmuntas kolektīvas seminārā, testējot apgalvojumu, ka mācību procesu iespējams aprakstīt tik detalizēti, ka to var simulēt ar tehnoloģijām. Šai idejai atbalstu deva atklājumi neiroloģijā, kas konstatēja, ka smadzenes ir neironu tīkls, pa kuru pārvietojas elektriskie impulsi. Nu vairs nebija tālu līdz idejai par elektronisko prātu, kas būtu līdzvērtīgs cilvēka smadzenēm. Tehnoloģisko ierīču apmācīšanas iespējas pirmā demonstrēja Artūra Samuela 1959. gada dambretes programma, ierobežotas datorā atmiņas nosacījumos programmas centās aprēķināt spēles statistiskos datus (dambretes kauliņu skaits, spēle esošo kauliņu skaits un tml.), lai izdartu visoptimālāko gājienu, kas palielinātu uzvaras iespējas. Pateugot datu apjoma kapacitātei, programma spēja tīksēt arī redzēto spēļu situācijas un saglabāt atmiņā to gala rezultātus, dz ar ko ierīces uzvaras iespējamība krietni pieauga. Līdzīgas attīstības tendences gadsimta vidū jāva zinātniekiem noticēt, ka tehnoloģijas vienas cilvēku paaudzes laikā būs spējīgas pārņemt cilvēka funkcijas, bet diemžēl vai par laimi straujš izrāvīens nenotika.

No homunkula līdz mākslīgajam intelektam

No viduslaikiem saglabājusies
pārliecība, ka alkīmijas laboratorijā
iespējams radīt mazu cilvēka kopiju —
homunkulu (*homunculus* - no latīņu
valodas mazs *cilvēciņš*). Pēc receptes
minerāli bija jāsaļauc ar organiskiem
materiāliem (asinis, sperma, mēsli,
u.c.), lai izveidotu būtni ar apziņu un
spēju radīt pašam. 19. gadsimtā jaunu
sparu cilvēka vēlmēi līdzināties
Dievam deva zināšanas un izpratne
par elektrību. Tika veikti publiski
eksperimenti ar beigtiem dzīvniekiem.
Nākamais solis bija mēģinājumi radīt
dzīvību no nedzīvas materiālas. Šis
vēlmes spilgtākais piemērs ir Mērijas
Selijas romāns *Frankenstein's jeb
jaunais Prometejs* (1818), kad
medicīnisko eksperimentu rezultātā
ārsts no mirušo ķermeņa daļām rada
būtni ar jaunu apziņu. Centieni
pārvarēt cilvēciskās pieredzes
robežas ilgu laiku ir vadījuši
civilizācijas attīstību.

Un bez mobilaļiem telefoniem!
Jā. Piemiņas pasākumos parasti esmu Ungurīņu robežpunktā, kur art tulkoju. No Daiņa Ivāna atstūtās runas uzzināju, ka Igaunijā *Baltijas ceļš* ir koordinēts caur radio, mums tas bija aizliegts.

Ar kuru mirušu cilvēku tu gribētu aprunāties, ja ļaujамies Cosmopolitan fantāzijai?

Droši vien, tie pirmkārt būtu mani vecāki, māte un tēvs, kuriem neesmu izprasījis visu, ko varēja. Dzīves laikā mēs nenovērtējam to, ko vajadzēja uzzināt par senčiem. Ir pierakstītas kaut kādas druskas. Piedzimu viņiem diezgan vēlu. Vecāki bijī izģājuši cauri Pirmajam pasaules karam. Ulmaņa laikā jau bija apzināta vecumā. Tā ir milzīga pieredze, par kuru neesmu viņus izvaicājis.

Ka viņus sauc?

Elmārs un Milda. Pavisam nesen, skatoties vecos papīros, uzzināju, ka mammai bija arī otrs vārds — Milda Marija. Pat to es nezināju.

Kurš iesprūdušā liftā pirmais iesāks sarunu ar svešinieku — igauņis vai latvietis?

Man liekas, ka viņi turēsies klusējot, kamēr atnāks kāds trešais. Kamēr neatnāks montieris, viņi nesāks runāt (smejas).

Mākslīgais intelekts mus visus šobrīd reāli ietekmē. Aktieri bieži vairs nedublē filmas, to dara tulkotājs, mākslīgais intelekts. Šo ietekmi lielā mērā jūt, bet

pats ar tehnoloģijām neesmu uz tu. Man viedtālrunis ir tikai kādus trīs gadus. Datoru saproti un ar to strādāju. Līdz mākslīgajam intelektam, atzišos, laikam vēl neesmu izaudzis. Ideja, ka kaut kādā veidā var modelēt vai radīt mūsu senčus, manuprāt, ir interesanta. Mēs daudz visu ko esam piedzīvojuši. Interneta ienākšana dzīvē sākuma arī nobaidīja. Tagad kaut kā sadzīvojam un ir pat ērti, ne? (smējas). Pāries pirmais izbiļis arī par mākslīgo intelektu un sadzīvošim.

Igaunī ļoti organizēti izjut absurda estētiku, tas jūtam ar Otta Kiluska lugu un režisora Andresa Noormeta piegājiena. Tulkotājs un atdzejojotājs Guntars Godiņš pirms antoloģijas *Sirreālisms igauņu dzelā*, intervija *ism.lv* (19.10.2024.) uzsvēra, ka "būtībā igauņim sirreālā domāšana atrodama jau senajās tautasdziesmās". Ka tu to izjuti?

Es to neizjutu īsti ka sirreālismu, drīzāk ka fantastisko realismu. Ir arī absurds. Brīnīšķīgs autors ir Andrus Kivirahks, kurš attīsta sizeta linijas tik daudzos virzienos, tajā pašā laikā, palīdzdams dzīš realists. Fantastikas elementī viņa darbos attīstās neticami, pārsteidzoši. Arī *Igaunū* bēres meitene ir mirusi, vai *Romeo un Dzulijeta*, kur gans iemil altu.

Ko aktierim nozīmē slēgt absurda dramaturģiju? Kā atrast isto atslēgu?

Es vēl piederu pie tās paadzes, kuri ir audzināti realisma. Pat, ja spēlējam absurdu lietu, man pamats uz skatīves ir attaisnot savu eksistenci. Jebkurā žanrā, jebkurā veidā tev ir jāsaprot, kāpēc esi uz skatīves un ko tu gribi pateikt. Tas ir pamats. Žanra meklējumi kādreiz izdodas un citreiz — nē. Man vēl nav

Vai pret delu izdodas izturēties kā pret jebkuru citu koleģi? Nav zināma neērtība sajūta?

Āi... Drīzāk svarīgi ir pievaldīt mēli un neaizrādīt par daudz. Caur viņu tu daudz vairāk redzi savas paša kļūdas. Edwards atkārto tieši to pašu. Novaldīties un nedomāju, ka viņš pats tiks par un izagus. Nedomāju, ka, kritizējot vai pārmetot, ko viegli esmu pateicis. Mēs bijām brāļi *testaments*. Ši nav pilnīgi jauna pieredze, bet tēvu un delu spēlējam pirmoreiz.

Nesen kā godinājam nevardarbīgās pretošanās akciju *Baltijas ceļš*. Kā toreiz pirms 35 gadiem spēji izšķirties, kurā pusē stāvēt — Latvijā vai Igaunijā?

Man nebija izvēles. Es biju Valmieras rajona Tautas frontes valdē. Mans posms, par kuru biju atbildīgs, bija no Valmieras pilsētas robežas līdz Cēsu rajona robežai. Toreiz lielākās galvas sāpes bija organizēt milzu autobusu skaitu, lai tie izretinātos viennērtīgi. Mēs bijām divi cilvēki ar vienu mašīnu, kas to organizēja.

“Pirmās bailes pāries un sadzīvosim” “Viņi turēsies klusējot”

Janusu Johansonu intervēja Undīne Adamaite

Kā tas ir — būt Latvijās galvenajam īgaunim daudzu desmitgazu garumā? Vai izjūti atbildības sajūtu, ka bieži pēc tevis spriež par visiem īgaunieņiem?

Es ar atbildības sajūtu neatzīraujos, bet prātā tas ir, un zināms lēpnums ir. Piedomāt nepiedomāju, ka man tagad vajadzētu uzvesties ļoti pieklājīgi, — nē, nē, tā tas nav (smejas).

Vai pirmās satikšanās ar īgaunu radošo grupu bija veiktas tam, lai spriestu par īgaunu un latviešu līdzaspastāvēšanas paradoksiem, kopīgo un atšķirīgo?

Pirmās satikšanās bija veiktā sarunai par to, ka jāatjauno savstarpējā draudzība ar *Ugala* teātri Vilande. Teātra direktorei Evītai Sniedzei jau pirms sešiem gadiem bija doma, ka jātaisā kopēja izrāde. Ar visām atlikšanām un kovidiem pa vidu esam tomēr iekļuvuši Tartu 2024 programmā. Garš, bet produktīvs ceļš. Sakotnējā ideja bija tāda, ka īgaunis

Kas, tavuprāt, ir lugas galvenā vēsts? Tā ir lieta, kuru mums vajadzētu novērtēt nevis lietīties vai salīdzināt. Galvenā vēsts ir par to, ka mēs esam saglabājuši savas saknes. Lugas nosaukums *Kosmopolīts* vai *Cosmopolitan* ir mazliet ironija par to, uz kuru pusi pasaule virzās.

Dramaturģijā, arī Otta Kiluska lugā, ir ienākusi aktuālā tēma par cilvēka attiecībām ar maksīgo intelektu. Piedēri paudzei, kura pat internetu iepazīna tikai pēc 30 gadu vecuma? Vai tevī maksīgā intelekta attīstība vairāk intriģē un sajūsmīna vai mulsina un bīdē?

Oļegs Titovs

Dzimis 1965. gada 3. novembrī Kemeroā. 1984. gadā absolvējis Maskavas vas Akadēmisko baleta skolu. No 1984. līdz 1987. gadam bijis Novosibirskas Operas un baleta teātra solists un no 1987. līdz 2004. gadam *Vanemuines* baleta solists. No 2015. līdz 2021. gadam mākslinieciskā vadītāja asistents *Ugala* teātrī. Teātra štata no 2022. gada. Pasniedz baletu Tartu Universitātes Vilandes Kultūras akadēmijā. Darbojies arī kā režisors, veidojis deju partitūru operas un operēšu iestudējumiem un kustību par - titulas teātra izrādēm. Saņēmis Igaunijas Teātru asociācijas žūrijas speciālbaltu (2007) un Salmes Rēgi vārda nosaukto teātra baltu (2013).

Martins Mills

Dzimis 1983. gada 3. oktobrī Tallinā. 2008. gadā absolvējis Igaunijas Mūzikas un teātra akadēmiju, un 2018. gadā tur ieguvis maģistra grādu fiziskajā teātrī. No 2003. līdz 2004. gadam strādājis par gaismu inženieri Leiju teātrī. Kopš 2008. gada ir *Ugala* teātra aktieris un arī režisors. No 2009. līdz 2013. gadam viņš vadīja *Ugala* teātra jauniešu studiju, skatuves runu Igaunijas Mūzikas un teātra akadēmijā. Spēlējis vairākas filmas un seriālos. Saņēmis Anta Lautera aktiera baltu (2019) un Igaunijas Teātra asociācijas baltu (2020).

Aldens Kirss

Dzimis 1998. gada 2. martā Kanādā. 2022. gadā absolvējis Igaunijas Mūzikas un teātra akadēmiju. Ļoti muzikāls, grupas *The Crosslegs* solists. Grupas pirmais albums *Lilac* tika izdots 2023. gadā.

Teātra *Ugala* izrādes radošā komanda

Andress Noormets

Dzimis 1963. gada 1. oktobrī
 Paide, 1982.—1983. gada studējis
 Tallinas Pedagoģiskajā institūtā,
 1988. gadā absolvējis Tallinas
 Valsts konservatorijas Skatuves
 mākslas nodaļu. No 1998. līdz
 2005. gadam strādājis Vīlandes
 teātrī *Ugala* kā aktieris, kā režisors
 un arī mākslinieciskais vadītājs.
 No 2005. līdz 2014. gadam bijis
 Pērnavas teātra *Endia* direktors un
 no 2014. līdz 2017. gadam vadījis
 Tartu teātri *Vanemuine*. Kopš
 2017. gada ir atkal *Ugala* teātra
 režisors. No 1990. līdz 2001.
 gadam Vīlandes Kultūras koledžas
 skatuves runas un aktiermākslas
 pasniedzējs. Kopš 1997. gada
 nodarbojas ar improvizācijā
 balstītu fiziskā teātra mākslu
 (*Action Theater*). Bijušais Igaunijas
 Nacionālās raidorganizācijas
 radioētēra radošais direktors.
 Spēlējis filmās un seriālos.
 Režisors Igaunijas televīzijā un
 radioētētrī. Rakstījis lugas,
 dramatisējumus un dzeju.
 Veidojis skatuves un muzikālo
 notikumu nudausiem saviem
 iestudējumiem. Saņēmis Anša
 Laurera akteiru balvu (1995),
 Igaunijas Teātra zinātnieku un
 kritiķu asociācijas teātra balvu
 (2003), Igaunijas Teātra
 asociācijas režisora balvu
 (2015) un *Prix Europa* balvu par
 labāko audio lugu *Klusums un
 klīdzieni* (2010) un *Lietas* (2016).
 BBC radioētētra balvu par izrādi
Lauva (2021). Ši ir režisora otra
 viesošānās Valmieras teātrī,
 2000. gadā viņš iestudēja izrādi
Krustojums ar galveno ceļu.

Terje Pennie

Dzimis 1960. gada 9.
 janvārī Kehrā. 1984. gadā
 absolvējusī Tallinas Valsts
 konservatorijas Teātra
 mākslas nodaļu. No
 1978. līdz 1980. gadam
 strādājusī *Ugala* teātrī, no
 1984. līdz 1990. gadam
 Rakveres teātrī, no 1990.
 līdz 1999. gadam Igaunijas
 Dramas teātrī, no 2000. līdz
 2002. gadam Leilu teātrī un
 Vanalinnā studijā kā ārštata
 aktīse vairāk kā desmit
 gadus. Kopš 2016. gada
 viņa atkal ir *Ugala* teātra
 aktīse. Bijusi Rakveres teātra
 labākā jaunā aktīse (1987),
 saņēmusī vairākas *Ugala*
 teātra skatītāju un kolēģu
 balvas. Saņēmusī Teātra
 savienības gada
 balvu (1987).

Arne Soro

Dzimis 1974. gada 3.
 februārī Helmes novada.
 1997. gadā beidzis Vīlandes
 Kultūras koledžu. Kopš 1996.
 gada strādājis par aktieri
Ugala teātrī. Spēlējis vairākās
 filmās un seriālos. Vairākkārt
 nominēts Igaunijas Teātra
 asociācijas gada balvai.
 Ka labākais aktieris novērtēts
 2010) un Igaunijas
 Teātra zinātnieku un
 kritiķu asociācijas teātra
 balvu (2019).

Vilandes teātris Ugala

Teātris *Ugala* ir viens no vecākajiem profesionālajiem dramatiskajiem teātriem Igaunijā, kas dibināts 1920. gadā. Teātra nosaukumā ir atsauce uz diviem seniem igauņu novadiem: Ugandu un Sakalu. *Ugala* piedāvā daudzveidīgu repertuāru, sākot ar izrādēm bērniem un muzikāliem iestudējumiem līdz pasaules klasikai un mūsdienu pasaules dramaturģijai. Sava vieta ir arī igauņu oriģināldramaturģijai. *Ugala* teātra logo radies 1931. gadā un saglabājis kā vecākais nemainītais teātra logo Igaunijā.

Trupa ir 23 aktieri, un kopā teātri strādā 94 cilvēki. Viena sezona ir vidēji 8 — 10 pirmizrādes, un tiek nospēlētas ap 300 izrādēm. *Ugala* ir bijusi viesizrādes Somijā, Zviedrijā, Vācijā, Latvijā, Uzbekistānā, Kirgizstānā, Ungārijā, Spānijā, Maskavā, Sanktpēterburgā, Luksemburgā, Beļijā un ASV.

Valmieras un *Ugala* teātru draudzība aizsākas jau 1953. gadā. Visciešākā sadarbība bija pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados. 1972. gada Valmieras teātris viesojās *Ugala* teātri ar Annas Brigaderes lugu *Sievu kari ar Belcebulu*, ko iestudējis Pēteris Lūcis. Tas bija sākums auglīgai draudzībai, jo jau 1974. gada Pēteris Lūcis šo pašu izrādī

iestudēja *Ugala* teātri. Divus gadus vēlāk, 1976. gadā, tika iestudēts arī Vilja Lača *Zvejnieka dēls*. Tacu pirmā tikšanās bija nozīmīga arī kāda cita iemesla dēļ — pirmizrādes svinības viena no *Ugala* teātra aktīvisiem iepazīnās un vēlāk arī apprecējās ar Valmieras teātra aktieri.

Kalapuisis turēja launagu, sēdēdams kaina
 Gaļā pie savas no stāviem kokiem saslietas būdas:
 Vēršēnu apēdis, tas vēl sīvēnu cepa uz iesma.
 Blakus tam stāvēja pieslieta nūja, milzīgi līela,
 Tā bij no zaraņa balķa, ar dzirnu akmeni gaļa.
 Milzis, redzēdams Lāčplēši jāļot, pakēra nūju,
 Grīzeza to riņķī ap galvu, tā ka sacēlas viesulis:
 Smējās par Lāčplēsi, teikdams, vai šim ļāvusi mātē
 Nāvē tik nelaiku doties. Lāčplēšs tam atteica pretim:
 Laiks jau atnācis, kur vairs nederot pasaulē mīlzi,
 Tādēļ šo arī Pakola valstībā noraidīti griboši.
 Tam par atbildi milzis svieda ar smagājo nūju,
 Izslīta Lāčplēsim zirgu ar visiem sedliem iz kājām.
 Zirgs ar nūju ieskrēja purvā. Lāčplēšs uz kājām
 Nolēca zemē, zobinu izrāvis, iecirta milzim
 Gužā ar varenu spēku, tā ka tas nogāzās zemē.
 Kritot tas ķēras pie tuvākas priedes, izrāva priedi
 Laukā ar saknēm, uzgāza kritot sev virsū uz krūtim.
 Lāčplēšis neļāva piecelties viņam; zobinu celdams,
 Grībēja galvu tam nocirst. "Pagaidi, varoni jaunais,"
 Kalapuisis sauca, "atļauj prieks mīršinas runāt
 Kadus vārdus ar tevimi! Lai kam tu Lāčausis esi?
 Mātē man stāstīja: reizī kad nāksot no Daugavas puses
 Varonis Lāčausis, kurš vienīgais prētnieks manim šē būšot,
 Tad lai glābjoties šejienes tautas. Izvemšot jūra
 Briesmoņus kādus ar dzelzu miesām un vēderiem līliem, -
 Aprīstot visu: cilvēkus, kustoņus, augļus un zemi!
 Derēsīm mieru, apstākljos šādos nebūtu gudri,
 Kad mēs viens otru nonāvēt sāktum, atstātum tautas
 Briesmoņu varā. Apsolu tevīm, varoni jaunais,
 Aiziet no šejienes, uzturēt mieru uz mūžīgiem laikiem
 Igaunu, latviešu starpā! Mūsu jūrmalas salas
 Sargāšu es joprojām: kamēr vien dzīvošu, netiks
 Svešajie zemē; pēdīgi mirstot, noguļšos Zunda."
 Lāčplēšis līdzēja Kalapuisim piecelties ātri,
 Sniedza tam roku, sacīdams: "Tai ziņā miers lai ir mūsu
 Starpā: aiziesim arī, izšķirsim abējās tautas,
 Kuras tur klajumā viena ar otru tagad jau kājas:
 Karš šis lai paliek pēdīgais latviešu, igauņu starpā."

Daudzi droši vien nezina, ka papildu dalīlīteratūrai un dramaturģijai esi rakstījis arī pamatskolas līteratūras mācību grāmatas. Tekstu piemēri ir daudzpusīgi — līdās agrākajai igauņu un pasaules līteratūras tradīcijai ir arī mūsdienu seriāli un filmas. Ko skolēni varētu pamantīt jūsu mācību grāmatās? Kāpēc vispār lasīt, un ko līteratūra mums māca par būsānu cilvēkam? Jā, man patīk visur meklēt līteratūras pēdas. Šāda izvēle ir saistīta ar vēlmi līlīt skolēniem pamantīt līteratūru vietās, kur iepriekšējās mācību grāmatās varbūt nebija tik daudz norādīts. Seriāli, filmas, populktūra, dziesmu teksti, nejaus teksti pie sienas — tā visa ir līteratūra, tā uzrunā skolēnus un paver iespējas sarunām, diskusijai un klasifikācijai. Līteratūras apguve sniedz iespēju kļūt par labāku un atvērtāku cilvēku. Nodarbošanās ar līteratūru palīdz pārvarēt aizspriedumus un padziļināt empātiju.

Tu esi teicis, ka jēbkura atzinība noder katram radošam cilvēkam, kurš šaubās par sevi. Kurus cilvēkus Tu varētu izcelt mūsdienu igauņu vai, piemēram, latviešu līteratūrā un dramaturģijā?

Uz šo jautājumu var atbildēt vairākos veidos: var veidot garus sarakstus, vienu slavēt un citu pelt, bet es to nedarīšu. Jo īpaši tāpēc, ka latviešu rakstniekus, salīdzinot ar igauņiem eszinu daudz mazāk un tas nebūtu smuki. Kopš rakstu pats, arvien retāk gribu pateikt kaut ko negatīvu par citu cilvēku darbu, kritizēt, jo saprotu izmīsumu un to sajūtu, caur kuru tas viss nāk. Dzīvoju līdzi visiem dramaturģiem un vispār rakstniekiem, kuru darbus redzu teātrī vai lasu grāmatās. Un, ja dažreiz es kaut ko nesaprotu, kaut kas šķiet kaitinošs vai kā citādi mēdz paslīdēt gar ausīm, es tomēr mēģinu tajā vainot sevi. Pirms desmit gadiem tas tā nebija.

Tika izmantoti citi ceļi, lai aizbēgtu no reālās uz iedomātu pasauli. Šobrīd šo divu pasaulju paralēla pastāvēšana ir tik dabiska, ka tās var savā starpā saplīst. Es domāju, ja cilvēka daba vispār mainās, tad tik lēni, ka vēstures gaitā to pat nepamanā. Mēs joprojām cīnāmies ar septiņiem nāves grēkiem un nemācāmies no cilvēces vēstures pieredzes.

Andreja Pumpura eposā *Lāčplis* notiek cīņa starp igauņu mīlzi Kailapisi un latviešu lūdž piedošānu. Pēc izlīgšanas abi varoņi sola mūžīgu draudzību starp mūsu tautām. Ko *Cosmopolitan* rakstīšanas procesā esat pamanījis par igauņiem un latviešiem?

Mēs esam līdīgi vai tomēr atšķirīgi? Vienojāmies ar latviešiem, ka viņi ir tādi paši kā igauņi, ar vienu atšķirību, ka viņi ir latvieši. Šo viedokli negrastos mainīt, jo tā kļuva par visas trupas kopējo nostāju.

Humoram ir svarīga loma visos tavos tekstos. Pats esi pārtērāzējis Marka Tvena līteratūru, ka labāk izskatīties stulbam, nekā atvērt muti un kliecēt visas šaubas par to. Kurš vai kas Tevi visvairāk sasmiņina? Un kāda cilvēcska mūķība bez humora prīzmas ātri kļūtu nepanesama?

Tāpat ka viss šajā pasaulē ir skaists, neglīts vai skumjš, tas ir arī vienlīdz smiekliks. Joks ir skatītāja acis. Kaut kur cilvēka būtības neizbēgamība. Jo vairāk stāsta varoņi ir iekļuvuši kādā jēgā, jo smiekliģāk! Viņi kļūst. Ne velti komēdijā radās no tragēdijas. Lai kaut kas būtu smiekliģs, kaut kam citam ir jābūt ļoti skumjam. Visneciesmākā cilvēka īpašība ir sajūsma par sevi, uzskatot sevi par gudrāku un skaistāku nekā citi un ko tik vēl ne... Par laimi, pasaules līteratūrā ir bezgala daudz piemēru, cik smiekliģi tas viss var izskatīties no malas. Citādi tiešām nevarētu izturēt.

“Joks ir skatītāja acis”

Ottu Kilusku intervēja dramaturgs Teniss Parkseps (Tõnis Parksepp)

ko dara kaimiņš Kad rakstīšanas laikā

pētīju Latviju, atradu daudz pārsteidzošu

faktu, no kuriem dažus ieliku arī lugā.

Pats rakstīšanas process bija ļoti

aižraujošs, jo vairākkārt tikāties ar

latviešiem, mēģinājam runāt angliiski

un spriest par abu tautu

atšķirīgo un līdzīgo. Par laimi, Valmieras

teātri ir Januss Johansons — cilvēks,

kurs ir gan igauņis, gan latvietis, mak

abas valodas, un tāpēc lieļa mēra

pateicoties viņam, mēs pārvarējam

neveiklību un sadraudzējamies ar

latviešu aktīvieriem. Lugas tēmas

lielākoties radas no šim tikšanās reizēm.

Tā kā mēs daudz diskutējam par

mūsdienu tehnokrātisko pasauli,

aktualizējās arī mākslīgā intelekta tēma.

Mūsu stāsta mākslīgais intelekts pie

varoniem atgādā tālus senčus, kuriem

ir, ko teikt. Lai paskatītos uz to visu no

malas, radās tādi tēli kā kosmopolīts

no Ņujorkas un baleta māksliniķis no

vairāk neskaidribu un būtu jāutrāk.

Cosmopolitan darbība norisinās

mūsdienu pasaulē, kur mākslīgā

intelekta iejaukšanās ikdienā ir

pārsteidzoši dabiska un virtuālā vide

ir līdzvērtīga reālajai. Abas gana

nekontrolējamas un bīstamas. Vai senāk,

t.i., pirms viedtālruniem vai internetā,

pasaulē bija reālāka? Es uzskatu, ka nē.

Tava spēja veidot tēlus, pastāstīt par

vienkāršu cilvēku vienkāršām dzīvēm tika

pamanīta jau vairākkārt godalgotajā lugā

Cirvja darbs, kuras darbība risinās 20. gs.

90. gadu sākuma kādā Setumā ciematā un

parāda, kā pat šķietami nenozīmīgi notikumi

var izmainīt dzīvi. Kādi raksturi un stāsti Tevi

dramaturģijā visvairāk saista?

Jā, šī mūsu dzīve ir kā tievs pavediens

cauri vēselam iespēju laukam. Reizēm

mēs paši to vadām, citreiz — kāds ārējs

notikums. Domāju, ka mani visvairāk

interesē tieši šī sakrītība, izpratne, ka nav

nenozīmīgu notikumu. Viss, kas jebkad

pateikts un izdarīts, sekos mums līdz

galam un mēs nevarēsim no tā tikt vaļā.

Šie raksturi kļūst interesanti tieši tad, kad

viņi saskaras ar būtiskām izvēlēm, kad

pagātne viņus nover.

Tapat kā luga *Cirvja darbs*, arī *Cosmopolitan*

nozīmīgu daļu spēlē pagātnes notikumi,

taču atšķirībā no 90. gadu izmisuma

bezcerības, šeit mūsdienu Latvijas ciematā

satiekas kosmopolīts, bijušais baleta

māksliniķis un mākslīgais intelekts. Par ko

vēsta *Cosmopolitan*? Vai mūsdienu pasaulē

ir mazāk reāla nekā agrāk? Vai arī cilvēka

daba tik viegli nomainās, pat ja tehniskās

iespējas un labklājība turpina attīstīties?

Cosmopolitan stāsta par igauņu un

latviešu līdzspasvēšanas paradoksism.

Mēs esam tautas ar ļoti atšķirīgām

valodām un kultūrām, kas gadsimtiem

ilgi dzīvojušas līdzās un, šķiet, ignorē to.

Ott Kallus (1975) ir rakstnieks un dramaturgs. Igaunijas Režisoru un Dramaturgu savienības biedrs. Beidzis Viilandes Kultūras akadēmiju (1997), ieguvis bakalaurea grādu bibliotēkzinātnes nozarē (1997). Tartu Universitātes Literatūras un kultūrzinību institūta (2009) un maģistra grādu igauņu literatūrā (2013). Strādājis Ugales teātri (1994–1999) un Vanemuines teātri par skatuves meistaru (2005–2009). Arī par izrāžu vadītāju Vanemuines teātri (2009–2014) un par igauņu valodas un literatūras skolotāju Pernavas Brīvā skola (2014–2019). Kopš 2019. gada ir teātra Endla dramaturgs.

Rakstījis prozu *Divaini! un trīcņajumi* (Veidrikud ja vopatused), 2012), publicējis dzeju *Oktobra udenslidājs* (Oktobrikuine tuuker), 2010, *Zvērs un norēta čūska* (Elājas ja videvikunnadu), 2018). Arī vairākas lugas, dramatizējumus, filmu scenārijus (Igaunu bērns (Eesti matus)), 2021, *Slavas āksti* (Kuulise nartid), 2023). Uzvarējis Igaunijas Teātru agentūras lugu konkursā (2017) ar lugu *Cirvja darbs* (Kivretud), saņemis Igaunijas Kultūrkapitāla Literatūras gada balvu dramaturģijas kategorijā (2020) un Igaunijas teātra oriģināldramaturģijas balvu (2021).

Lomas

ENDRŪ Aldens Kirss *

LAIMA Klinta Reinholde

AUGUSTS Martins Mills *

INDREKS Arne Soro *

SPODRA Ieva Puke

LINDA Terje Pennie *

RAIMONDS Krišjānis Salmiņš

JĀNIS Januss Johansons

REINIS Eduards Johansons

GERMANS Oļegs Tīlovs *

* Vīlandes teātris Ūgala

Cosmopolitan

Ots Kilusks

Pirmizrāde 2024. gada 14. septembrī Vīlandes teātra Ugala Lielajā zālē
un 4. oktobrī Valmieras teātra Lielajā zālē

REŽISORS UN
DRAMATURGS
Andress Noormets

TULKOTĀJS
Januss Johansons,
Aldens Kirss
un **Oļegs Titovs**
SCENOGRAFIS
Valters Kristbergs
KOSTĪMU MĀKSLINIECES
Māija Vidinga
un **Iļze Vitoliņa**
GAISMU MĀKSLINIEKS
Lauris Johansons

MUZIKĀLAIS
NOFORMĒJUMS
Pēters Konovs

VIDEO MĀKSLINIEKS
Tāvi Varms
IZRĀDES VADĪTĀJA
Ieva Brinkmane
GAISMOTĀJA
Santa Grāvelsina
SKAŅOTĀJS
Dzūlians Lapsa
VIDEO
Gatis Priednieks
vai **Adriāns Pivcka**

SUBTITRI
Madara Rutkēviča
FRIZIERE
Sarmīte Berīna
ĢEBĒJA
Ieva Lūste
REKVIZITORE
Līga Vējiņa
SKATUVES MONTĒTĀJS
Arturs Vasiļjevs

Režisors un dramaturgs Andress Noormets

Cosmopolitan

Ottis Kilusks